

Bidrag till kännedomen om den till asp och björk knutna insektsfaunan i Västerbottens län

ANDREAS GARPEBRING & VIKTOR NILSSON-ÖRTMAN

Sammanfattning

Under sommaren 2009 genomförde Länsstyrelsen i Västerbotten en inventering av insekter i asp- och björkrika miljöer. Den här artikeln presenterar de intressantaste insektsfynden från denna inventering. Totalt artbestämdes 1683 individer av 325 arter skalbaggar, fjärilar, tvåvingar och gaddsteklar. Av dessa var två arter nya för landet och för Vb: *Homoneura lamellata* (Diptera: Lauxaniidae) och *Aulacigaster pappi* (Diptera: Aulacigastridae). Vidare gjordes 15 nya landskapsfynd fördelade enligt följande. Skalbaggar: *Agathidium mandibulare* (Vb), *Agathidium pallidum* (Ly), *Anthribus nebulosus* (Ly), *Atrecus affinis* (Ly), *Sepedophilus constans* (Ly), *Xyletinus tremulicola* (Ly); tvåvingar: *Chyliza annulipes* (Vb), *Clusiodes albi-manus* (Vb), *Clusiodes apicalis* (Vb), *Clusiodes caledonicus* (Vb), *Periscelis nigra* (Vb), *Strongylophthalmyia ustulata* (Vb), *Ferdinandea ruficornis* (Ly), *Platycheirus ambiguous* (Ly); samt fjärilar: *Scardia boletella* (Vb).

Introduktion

Inventeringen som ligger till grund för den här artikeln ingick som en del i ett projekt inom Länsstyrelsens arbete med Åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP) och syftet var att peka ut värdefulla trakter för hotade arter på asp och på björk. Åtgärdsprogram tas fram av Naturvårdsverket i sådana fall där övrigt naturvårdsarbete bedömts vara otillräckligt för att bevara hotade arter. Två

av programmen som berör Västerbottens län behandlar arter som är knutna till lövskogsmiljöer: dels ett åtgärdsprogram för hotade arter på asp i Norrland, dels ett åtgärdsprogram för hotade skalbaggar på björk. Aspprogrammet berör arterna liten aspgelélav (*Collema curtisporum*), asp-barkgnagare (*Xyletinus tremulicola*) och karelsk barkfluga (*Xylomya czekanovskii*), medan björkprogrammet berör arterna djupsvart brunbagge (*Melandrya dubia*), nordlig blombock (*Lepturalia nigripes*) och större svartbagge (*Upis ceramboides*) (Wikars 2008, Wikars & Hedenås 2010). Från Västerbottens län förekom sedan tidigare fynduppgifter av samtliga arter inom björkprogrammet, men från aspprogrammet var enbart arten liten aspgelélav känd. Asp-barkgnagaren är känd från angränsande län och den karelska barkflugan är känd från två lokaler i Norrbotten. Denna skeva fyndbild skulle kunna tyda på att asplevande arter generellt sett blivit sämre undersökta och motiverade att de flesta fällor i den här inventeringen placerades på aspar.

Material och metod

Projektets första del bestod i att via GIS-analyser baserade på skogliga data och fynduppgifter av rödlistade arter knutna till lövskogsmiljöer söka ut potentiella värde-trakter i länet. Ett urval av dessa områden besöktes sedan i fält under sommaren 2009 och sammanlagt placerades 37 fönsterfällor ut vid dessa besök. Lokalerna som inven-

terades med fällor var placerade inom tre huvudområden: 1) värdetrakten Korberget med lokalen Norr-Korberget; 2) värdetrakten Tjäderberget med lokalerna Stornabben och Vitberget; samt 3) värdetrakten Byskeälven med lokalerna Lappkläpparna, Åbränna, Sör-Sveneberget och Sör-Blankberget (Figur 1).

Fällorna bestod av dubbla ugnformar i aluminium med måtten 15 x 20 cm. Dessa förseddes med dräneringshål i överkanten på inre formen och i botten på yttre formen. Yttre formen fästes i substratet med hjälp av häftpistol och stagades upp underifrån med två kraftiga spikar. Vinkelrätt mot varje fälla monterades en ca 10 x 25 cm stor plexiglasskiva. Fällorna fylldes sedan till ca två tredjedelar med en blandning av miljöglykol och vatten (50/50) samt några droppar diskmedel. Fällorna på Norr-Korberget och i Tjäderbergstrakten placerades ut den 25-28 maj och togs in den 1 juli. I Byskeälvstrakten sattes fällor upp den 10 respektive 21 juli och togs in den 11 augusti. Lokalnamn, koordinater enligt rikets nät (rT90 2,5 gonV), substrat samt fångstperiod för samtliga fällor presenteras i Tabell 1.

Beskrivning av fångstlokaler

Norr-Korberget

Norr-Korberget ligger ca sex km sydväst om Granö i Vindelns kommun. Bergets sydvästsluttning utgör en av länets finaste och bäst bevarade lövbrännor i relativt tidig succession. En större skogsbrand ska enligt uppgift ha berört berget under 1910-talet, varefter stora delar av den brandskadade skogen avverkats. Området har efter detta i stort lämnats orört av skogsbruket och i nuläget är ett 180 ha stort område planerat som naturreservat. Skogen i området är

överlag mycket lövrik. Björken dominerar bland lövträden, men det finns även större inslag av sälg samt fläckvis riklig förekomst av asp. Mindre delar utgörs av nästan ren aspskog. Huvuddelen av lövträden är ca 70 – 80 år gamla, men fläckvis förekommer högstubbar, torrträd och enstaka levande aspar och björkar på ca 150 år. De lövdominerade delarna av sluttningen är överlag relativt öppna och ljusa. Död lövved förekommer allmänt till rikligt, främst i form av klenare torrträd och klena, nyfallna lågor. Lövträdsrötare som aspticka, eldticka, fnöskticka och björkticka förekommer mycket allmänt i området.

Nio fönsterfällor placerades ut på olika lövträdssubstrat i området. Området där fällorna placerades ligger i de nedre delarna av en relativt brant sydvästsluttning ner mot Stor-Korbesjön och Korbebäcken.

Stornabben

Stornabben ligger ca 25 km nordväst om Granö i Vindelns kommun. Stornabben är ett större bergsmassiv som ligger inklämt mellan Umeälven och Ytter-Kroksjön. Berget har relativt branta sluttningar i alla vädersträck och ett till ytan stort och relativt flackt topparti som bland annat inrymmer en större tjärn, Stornabbtjärnen. Skogen på berget är talldominerad och tydligt brandpräglad. Lövinlaget är relativt stort i de branta delarna av bergets sluttningar, främst kring sydbranten och i nordsluttningen. Huvuddelen av lövträden utgörs av vårtbjörk, men i nordsluttningen förekommer även flera stora aspbestånd. Bergets sydbrant, östbrant, delar av nordsluttningen och toppartiet norr om tjärnen utgörs av äldre, delvis naturskogsartade bestånd. Övriga delar av berget utgörs av hyggen och ungskogar i olika åldersklasser. Stora

delar av de äldre skogsbestånden i området har avsatts som naturvårdsskogar av markägaren Sveaskog.

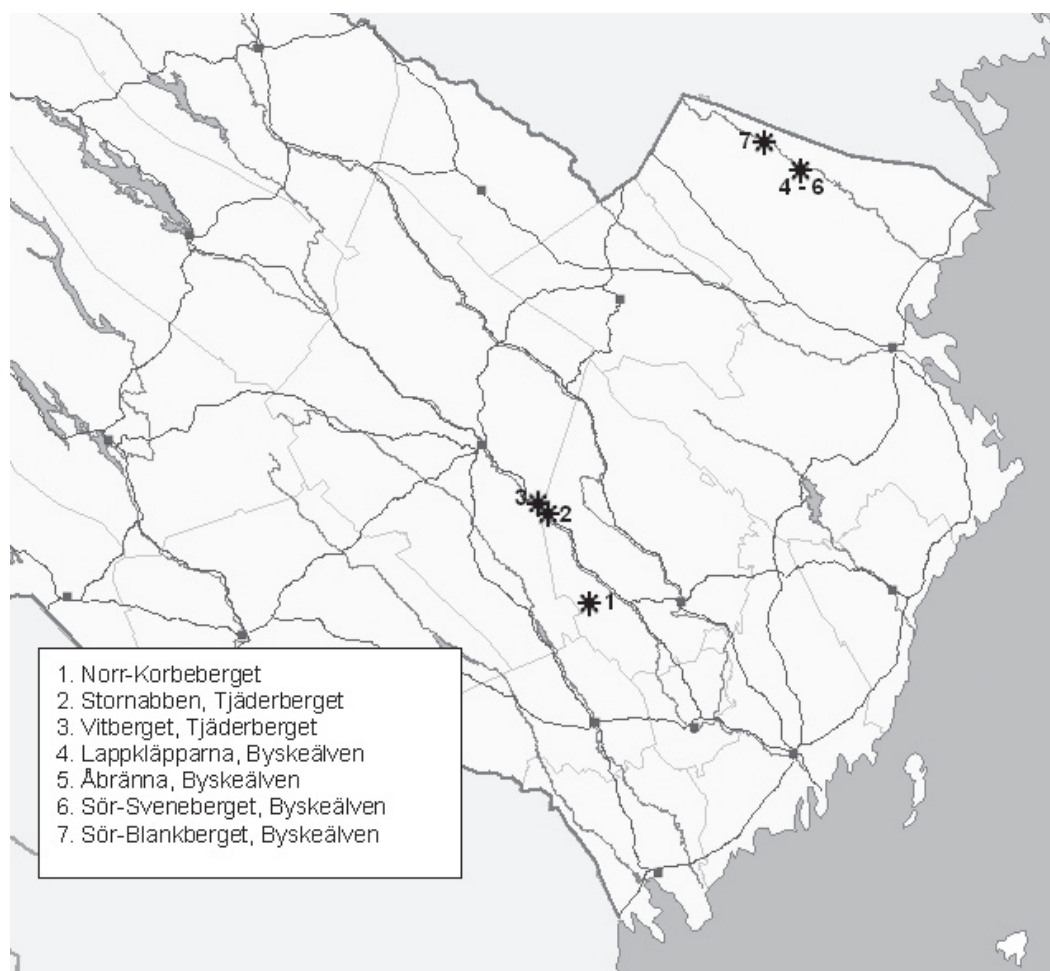
Fyra fönsterfällor placerades ut på aspar i området. Området där fällorna suttit placerade ligger i de nedre delarna av en sydsluttande moränkulle norr om Stornabbtjärnen.

Vitberget

Vitberget ligger ca 22 km sydost om Lycksele, nära gränsen mot Vindelns kommun. Vitberget ingår till största delen i en planerad utökning av Tjäderbergets naturreservat. Hela reservatsområdet på drygt 1000 ha består av äldre brandpräglade

tallskogar där många bestånd hyser ett stort inslag av äldre löv i form av vårtbjörk, asp och sälg.

Tio fönsterfällor placerades ut på olika lövträdssubstrat i området. Åtta fällor har suttit placerade på Vitbergets sydostsluttning, både inne i skogsbeståndet, i hyggeskanten och ute på solitärträd på hyggen och i ungskogar i området. Fällorna F18 – F20 har suttit placerade i hygges- och ungskogsmiljöer där det omgivande området utgörs av ett färskt hygge på ca 1 år samt en ca 20 år gammal lövdominerad ungskog med inslag av contortatall. F21 – F25 har placerats på lövträd i eller nära hyggeskanten på vitbergets sydostsluttning

Figur 1. Översiktsskarta över de områden där de 37 fällorna varit utplacerade.

Tabell 1. Fönsterfällornas placering och fångstperioder under 2009.

Fälla-ID	Koordinater (RT90)	Substrat
VB: Norr-Korbeberget 27/5-1/7		
F05	7126602; 1666149	Levande asp
F06	7126701; 1666347	Grov björkhögstubbe
F07	7126875; 1666291	Död rönn
F08	7126948; 1666222	klen asplåga i bröt med död aspved
F09	7127040; 1666005	klen aspstubbe i bröt med död asp
F10	7127040; 1666005	Grov björkhögstubbe
F11	7127060; 1665951	Grov asphögstubbe
F12	7127083; 1665928	Grov björkhögstubbe
F13	7127119; 1665880	Nyligen död asp
VB: Stornabben 28/5-1/7		
F14	7150368; 1655389	Grov levande asp med barkskador
F15	7150374; 1655372	Grov aspstubbe med rötbrott
F16	7150376; 1655370	Grov asplåga
F17	7150382; 1655350	Grov asphögstubbe
LY: Vitberget 25/5-1/7		
F18	7152353; 1652804	Grov levande asp
F19	7152506; 1652658	Grov levande asp med barkskador
F20	7152520; 1652617	Grov levande asp med barkskador
F21	7152599; 1652711	Klen avbruten asp
F22	7152623; 1652550	Asphögstubbe
F23	7152630; 1652542	Nyligen knäckt asp
F24	7152656; 1652445	Grov björkhögstubbe
F25	7152656; 1652445	Klen, nydöd asp
F26	7153415; 1651960	Grov levande asp med barkskador
F27	7153488; 1651969	Asphögstubbe
VB: Lappkläpparna 21/7-11/8		
F28	7238181; 1721626	Björkhögstubbe
F29	7238555; 1721734	Grov levande asp med barkskador
F30	7238555; 1721822	Grov, halvdöd vårtbjörk
VB: Åbränna 10/7-11/8 (F31-32 ut 21/7)		
F31	7239922; 1721188	Vårtbjörkshögstubbe
F32	7239962; 1721162	Grov, halvdöd vårtbjörk
F33	7239742; 1720909	Grov levande asp med barkskador
F34	7239812; 1720892	Klen levande asp
F35	7240066; 1720797	Grov levande asp
VB: Sör-Sveneberget 21/7-11/8		
F36	7239676; 1719903	Grov död asp
F37	7239676; 1719903	Grov asphögstubbe
F38	7239680; 1719891	Grov levande asp med barkskador
VB: Sör-Blankberget 10/7-11/8		
F39	7246611; 1711853	Grov levande asp med barkskador
F40	7246580; 1711851	Klen asplåga, stambrott 1,5 m upp
F41	7246567; 1711846	Grov levande asp med barkskador

(Figur 2). Omgivande äldre skogar utgörs här av talldominerade bestånd med allmänt inslag av grova, gamla lövträd. Två fällor, F26 och F27, har suttit placerade intill en mindre skogsbäck i nedre delen av Vitbergets västsluttning. Skogen kring bäcken är grandominerad, välsluten och skuggig med stort inslag av grova lövträd.

Lappkläpparna, Åbränna, Sör-Sveneberget och Sör-Blankberget

Lokalerna ingår i värdetrakten Byskeälven och ligger 14-25 km västnordväst om Fällfors på södra sidan Byskeälven i Skellefteå kommun. I området finns tre planerade naturreservat: Sör-Sveneberget, Åbränna samt Sör-Blankberget. Sör-Sveneberget och Åbränna täcks huvudsakligen av äldre grannaturskog med stort

inslag av medelålders asp och björk. Skogarna har troligen uppkommit efter brand och/eller äldre avverkningar. I kringliggande områden finns flera hyggen med gott om kvarlämnade hänsynsträd i form av grova aspar och björkar. Sör-Blankbergets skogar består huvudsakligen av brandpräglad, delvis urskogsartad tallskog. Mindre delar utgörs dock av granskog och lövrik barrskog. På Sör-Blankbergets nordostsluttning finns ett ca 200 ha stort område som planeras bli naturreservat.

Fjorton fönsterfällor placerades på olika lövträdssubstrat i området. Av dessa placerades tre i ett område utanför de planerade reservaten som kallas Lappkläpparna. Dessa placerades på hänsynsträd som kvarlämnats på ett hygge. Fem fällor

Figur 2. Aspvät invid ett-årigt hygge på Vitbergets SO-sluttning. I denna miljö var fönsterfällan F18 placerad på en grov asp. På kvarlämnade aspar på hygget i bakgrunden var F19-20 placerade och F21 – F25 satt i skogsområdet som syns längst bak i bilden. Foto: AG.

placerades inom det planerade naturreservatet Åbränna och tre fällor inom det planerade reservatet Sör-Sveneberget. På Sör-Blankberget placerades tre stycken fönsterfällor på levande och döda aspar. Fällorna på Sör-Blankberget placerades i nedre delen av bergets östsluttning nära en öppen myr med två små tjärnar, Öringtjärnarna.

Artfynd

Skalbaggar utgjorde den största delen av det behandlade materialet. Sammanlagt påträffades 1234 skalbaggsindivider av 187 arter i de 37 utplacerade fönsterfällorna. Dessutom noterades förekomster av ytterligare 22 skalbaggsarter under fältbesök i områdena (insamling av enstaka exemplar, fältobservationer samt observationer av gnagspår). Olivgrön guldbagge, *Potosia cuprea*, var den art som fångades med flest exemplar, 170 stycken, följd av kortvingarna *Atheta nigricornis* och *Haploglossa villosula*. Bägge de senare arterna utgör vanlig skogslevande skalbaggar, men *H. villosula* verkar vara mer knuten till lövskogsmiljöer. Även de två arterna robust mögelbagge, *Corticaria lapponica* och glansbaggen *Glischrochilus hortensis* togs i fler än 50 exemplar. Bägge dessa arter är starkt knutna till lövskog och den robusta mögelbaggen är en relativt ovanlig art som förut varit rödlistad. Samtliga arter som påträffades i fler än 20 exemplar presenteras i Tabell 2. Av gaddsteklar fångades 322 individer av 52 arter. Dessutom noterades ytterligare 6 arter under fältbesök i områdena. Tvåvingar var relativt fåtaliga i proverna, totalt artbestämdes 113 individer av 45 arter tagna i fönsterfällorna. Dessutom noterades ytterligare 8 arter i fält. Av fjärilar bestämdes 14 individer av 11 arter

tagna i fällor (endast storfjärilar i bestämningbart skick). I fält noterades ytterligare 24 arter (varav en småfjäril). Av övriga grupper har barkskinnbaggar, vedstritar, ormhalssländor och klokrypare sorterats ut och artbestämts, vilket gav 17 individer av 5 arter. För artbestämning av skalbaggar svarade Stig Lundberg och Andreas Garpebring (AG); gaddsteklar och flertalet blomflugor artbestämdes av Sven Hellqvist och AG; övriga tvåvingar artbestämdes av Viktor Nilsson-Örtman och AG; fjärilar artbestämdes av AG; övriga bestämdes av Nils Ericson och AG. Samtliga artfynd är rapporterade i Artportalen och här beskrivs de som ansetts mest intressanta ur ett faunistiskt- och/eller naturvårdsperspektiv.

Skalbaggar (Coleoptera)

Abdera affinis - albrunbagge (Melandryidae)

En ad Vitberget insamlad 30/6 2009 vid fältbesök. En tidigare rödlistad brunbagge som är knuten till olika lövskogsmiljöer, i norra Sverige främst gråalsbestånd. Detta exemplar är insamlat på en rävticka – en nära släkting till den på alar vanliga vedsvampen alticka - på en klen död aspstubbe på Vitbergets västsluttning. Arten kan enligt Lars-Owe Wikars räknas som en signalart för fina lövskogsmiljöer i norra Sverige.

Agathidium mandibulare (Leiodidae) NT
Ny art för Västerbotten!

Två ad Norr-Korbeberget F08. En mycelbagge som lever av slemsvampar i och på död ved, företrädevis i välslutna bestånd. Arten är påträffad i både löv- och barrträdsved, företrädevis i naturskogsbestånd. Arten är närmast känd från Långrumpskogens naturreservat i Ångermanland.

Tabell 2. Skalbaggsarter som erhöles i fler än 20 exemplar i de 37 fönsterfällorna.

Familj	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Antal
Scarabaeidae	<i>Potosia cuprea</i>	Olivgrön guldbagge	170
Staphylinidae	<i>Atheta nigricornis</i>	Kortvinge	93
Staphylinidae	<i>Haploglossa villosula</i>	Kortvinge	72
Latridiidae	<i>Corticaria lapponica</i>	Robust mögelbagge	54
Nitidulidae	<i>Glischrochilus hortensis</i>	Glansbagge	50
Staphylinidae	<i>Scaphisoma agaricinum</i>	Kortvinge	33
Curculionidae	<i>Hylastes cunicularius</i>	Svart granbastborre	28
Salpingidae	<i>Salpingus ruficollis</i>	Trädbasbagge	27
Latridiidae	<i>Enicmus rugosus</i>	Mögelbagge	26
Cryptophagidae	<i>Cryptophagus acutangulus</i>	Fuktbagge	24
Cerylonidae	<i>Cerylon histeroides</i>	Gångbagge	23
Staphylinidae	<i>Lordithon lunulatus</i>	Kortvinge	23
Cryptophagidae	<i>Cryptophagus lapponicus</i>	Fuktbagge	22
Erotylidae	<i>Triplax russica</i>	Trädsvampbagge	22

Samma exemplar har tidigare rapporterats av Garpebring (2009).

Agathidium pallidum (Leiodidae) NT

Ny art för Lycksele lappmark!

En ad Norr-Korberbegt F10, 1 ad Vitberget F21, 1 ad Åbränna F33. En nordlig mycelbagge som anses sällsynt. Har oftast påträffats i anslutning till gamla grova fnösktickeangripna björkar. Exemplet från Norr-Korberberget är taget på en sådan björk, medan de två andra har tagits på aspar. Alla är dock tagna på lokaler som hyser gott om fnösktickeangripen björk.

Anthribus nebulosus (Anthribidae)

Ny art för Lycksele lappmark!

En ad Vitberget F18. En plattnosbagge som tidigare inte påträffats norr om Hälsingland. En skogslevande art som är relativt vanlig i södra och mellersta Sverige. Samma exemplar som rapporterats av Garpebring (2009).

Atomaria alpina (Cryptophagidae) NT

En ad Åbränna F35. En fuktbagge som främst har påträffats i grannaturskog i anslutning till död ved angripen av klubb-ticka. Detta exemplar är fångat på en levande asp med aspticka, men i ett grandominerat naturskogsbestånd.

Atomaria lapponica (Cryptophagidae) NT

En ad Norr-Korberberget F13. En nordlig fuktbagge, känd från Medelpad och norrut. Väldigt lite är känt om artens biologi, men man antar att den lever i svampangripen död ved, företrädesvis gran. Detta exemplar togs på en nydöd asp med asptickeangrepp.

Atrecus affinis (Staphylinidae)

Ny art för Lycksele lappmark!

En ad Norr-Korberbeget F06, 1 ad Vitberget insamlad 20/5 fältbesök. En mindre vanlig kortvingeart som ofta påträffats i lövrika naturskogsbestånd.

Cerylon deplanatum – platt gångbagge (Cerylonidae) NT

Två ad Norr-Korbeberget F09 och F11, 1 ad Stornabben F17, 1 ad Vitberget F27. Lever under barken på lövträd, främst nyligen döda aspar. Funnen i hela landet, främst i naturskogsbestånd med god kontinuitet på död asp.

Cis quadridens – tretandad svampborrare (Ciidae) NT

En ad Stornabben F15. En naturskogsart som förekommer sällsynt i hela landet. Larvutvecklingen sker vanligen i klibbticka på gran, men den är även känd från diverse andra vedsvampar på lövträd. Tidigare felaktigt angiven som ny för landskapet Västerbotten (Garpebring 2009). Allan Dufberg sållade fram tre individer i Kulbäckslidens urskog redan 1992, vilka rapporterats på Artportalen.

Corticaria lapponica – robust mögelbagge (Latridiidae)

42 ad respektive 9 ad Norr-Korbeberget F06 och F10, 3 ad Vitberget F24. En tidigare rödlistad mögelbagge som är starkt knuten till äldre lövskogsbestånd. Den rikliga fångsten av arten i två av fällorna i Norr-Korbeberget tyder på att arten har en stark population i området. Samtliga exemplar av arten har tagits på grova björkhögstubbar med riklig påväxt av fnöskticka.

Denticollis borealis – svart ögonknäppare (Elateridae) NT

En ad Stornabben F14. En stor svart knäppare helt knuten till död stående björk. Arten anses vara starkt brandgynnad. Denna individ togs i fönsterfälla på en levande asp i ett talldominerat skogs-

område, relativt långt från närmaste moderna bränna.

Dicerca furcata – björkpraktbagge (Buprestidae) NT

Färska gnagspår av arten noterades på en sprängtickeangripen björk i Åbränna (F32). Björken, som delvis fortfarande levde stod solexponerat i en sydvänd myrkant. Förutom kläckspår av björkpraktbagge hade samma träd även flera kläckhål av stekelbock samt ett par kläckhål som var så stora att de eventuellt skulle kunna härröra från den mycket sällsynta nordliga blombocken. Det mest troliga är dock att det rörde sig om stora utgångshål av stekelbock. Björkpraktbaggen lever i hård, vitrötad björkved. Den föredrar solbelyst ved och är starkt brandgynnad.

Dorcatoma robusta – robust tickgnagare (Anobiidae)

En ad Norr-Korbeberget F10. Robust tickgnagare är en ovanlig art knuten till fnösktickeangripen björk. Arten påträffas ofta i lövbrännor, eller lövbränneliknade miljöer. Alltså ett väntat fynd på denna fnösktickeangripna björkhögstubbe i vad som troligen är länets finaste lövbränna.

Ennearthron laricinum (Ciidae) NT

Tre ad Norr-Korbeberget F07, F10, F13, 1 ad Vitberget F23. En rödlistad trädsvampborrare som främst påträffas på klibbticka i äldre naturskogsartade granbestånd. Arten är även tagen på tallticka och på lövträd med bland annat sprängticka. De insamlade exemplaren togs på stående döda träd av rönn, asp (2) och björk. En av asparna hade fruktkroppar av aspticka och björken hade rikligt med fnöskticka. Både klibbticka och sprängticka förekommer relativt vanligt i

omgivande skogsbestånd i de områden där arten togs.

Euryusa castanoptera (Staphylinidae) NT
1 ad Vitberget F18. En ovanlig kortvinge knuten till främst nydöda björkar med angrepp av bredhalsad varvsfluga eller randig lövvedborre i lövbrännor eller lövrika hagmarker. Detta exemplar fångades på en levande asp, men i ett område med gott om död vårtbjörk.

Harminius undulatus – violettbandad knäppare (Elateridae) NT
1 ad Norr-Korbeberget F06. Violettbandad knäppare är en rovlevande skalbagge som lever under barken på döda lövträd och granar, företrädesvis i naturskogsartade bestånd. I områden med god tillgång på död ved förekommer arten relativt frekvent.

Lacon conspersus – tallfjällknäppare (Elateridae) NT
En ad Stornabben F14. Tallfjällknäpparen är, som namnet antyder främst knuten till tall, där den lever som rovdjur under barken eller i sprickor på främst liggande döda tallar. Arten har även uppgetts kunna förkomma på björk- och aspved. Infångat exemplar togs på en levande asp i en talldominerad skog.

Mycetophagus populi – brungul vedsvampbagge (Mycetophagidae)
En ad Stornabben F14, 4 ad Vitberget, varav 1 F18 och 3 F21. Brungul vedsvampbagge är en tidigare rödlistad art som lever i vitrötad lövträdsved, främst asp och olika ädellövträd. Arten är relativt vanlig i äldre lövskogsmiljöer i södra Sverige, men får anses vara sällsynt i norra Sverige.

Necydalis major – stekelbock (Cerambycidae) NT

En ad Lappkläpparna F29. Färsk gnagspår av arten noterades i en sprängtickeangripen björk i Åbränna (F32) samt på en björkhögstubbe på ett hygge söder om Sör-Blankberget (RN: 7245750 1711200). Dessutom noterades äldre kläckspår av arten på en mycket grov björkhögstubbe intill en skogsväggkorsning i nordöstra kanten av Tjäderbergets blivande reservat, Vindeln (RN: 7155150 1655610). Stekelbocken lever i solexponerad död lövträdsved, som gärna kan vara branddödad. I norra Sverige utnyttjas främst asp och björk. Det infångade exemplaret togs på en grov asp på ett hygge.

Orchesia fasciata – gulbandad brunbagge (Melandryidae) NT

En ad Norr-Korbeberget F11. Gulbandad brunbagge är en ovanlig art knuten till svampangripen död ved i skuggiga naturskogsbestånd. Arten har oftast påträffats i död granved angripen av violticka, men flera fynd finns även från olika lövträd. Insamlat exemplar togs på en grov asphögstubbe.

Ptilinus fuscus – aspvedgnagare (Anobiidae)

En ad Vitberget F22, 1 ad Stornabben insamlad 1/7 2009 vid fältbesök. Gnagspår av aspvedgnagaren är lätta att identifiera i fält och kläckhål av arten påträffades på tre platser vardera på Norr-Korbeberget och på Vitberget, en plats på Stornabben och en plats på Sör-Sveneberget. Aspvedgnagaren är en tidigare rödlistad skalbagge som är exklusivt knuten till stående barkfallen aspved. Arten föredrar solvarma miljöer

men är relativt vanlig, och kan även påträffas i toppar och grenar i mer slutna skogsbestånd. Aspvednagaren är upptagen som en signalart för värdefulla aspmiljöer av Skogsstyrelsen där den används för att identifiera nyckelbiotoper och andra skogar med höga naturvärden.

Saperda perforata – grön aspvedbock (Cerambycidae) NT

En okläckt puppkammare av den gröna aspvedbocken påträffades under barken på en asplåga i en hyggeskant på Vitbergets sydsluttning den 25/5 2009 i samband med en insektskurs om lövskogsinsekter där Pär Eriksson från Upplandsstiftelsen var kursledare (RN: 7152509 1652693). Grön aspvedbock är helt knuten till nyligen död asp. Den förekommer spritt i stora delar av landet, men är utanför Uppland mycket lokal och sällsynt. Fyndet på Vitberget var det första i Västerbottens län på flera decennier.

Sepedophilus constans (Staphylinidae)

Ny art för Lycksele lappmark!

En ad Norr-Korbeberget F12, 2 ad Vitberget F20 och F21. En kortvinge som främst verkar förekomma i skogar med lövinslag. De två exemplaren på Vitberget togs på levande respektive död asp på hygge/hyggeskant. Arten är spridd över hela landet men med stora luckor i den kända utbredningen. Exemplaret från Vitberget F20 har tidigare rapporterats av Garpebring (2009).

Tachyta nana – stubblöpare (Carabidae) NT

En ad Vitberget insamlad 25/5 2009 vid fältbesök. Stubblöparen är en rovlevande jordlöpare som lever under bark på nydöda, solexponerade barr- och lövträd angripna

av andra insekter. Arten förekommer framför allt på brandfält, men kan även uppträda på hyggen. Det insamlade exemplaret hittades under barken på en asplåga i en hyggeskant.

Tetratoma ancora – fläckig lövsvampbagge (Tetratomidae)

En ad Norr-Korbeberget F07, 1 ad Stornabben F15, 2 ad Vitberget F25 och F26. Fläckig lövsvampbagge är en tidigare rödlistad art som anses leva på svampangripen lövträdsved. Arten är relativt ovanlig och hittas oftast i naturskogsartade miljöer.

Trypophloeus sp. – aspborrar (Curculionidae)

Typiska kläckhål av aspborrar noterades på flera ställen i Norr-Korbeberget, på en plats vardera på Vitberget och Stornabben. Trots relativt riklig förekomst av kläckpår i Norr-Korbeberget togs inga vuxna individer i någon fälla. Fem olika arter av aspborrar är kända från Sverige. En är enbart funnen i Torne lappmark och ytterligare en har utpräglat sydlig utbredning. Av återstående tre arter är en tagen i Västerbottens län, tvåtandad aspborre, *T. bispinulus*. De övriga två arterna, aspborre, *T. asperatus* och stor aspborre, *T. discedens* är bägge kända från angränsande län och borde även kunna förekomma i Västerbotten. Både aspborre och stor aspborre är rödlistade i kategori NT. Alla aspborrar lever i barken i nyligen döda aspar.

Xyletinus tremulicola – aspbarkgnagare (Anobiidae) NT

Ny art för Lycksele lappmark och för Västerbottens län!

En ad ♂ Vitberget F23. Aspbarkgnagaren är en av de tre arterna som ingår i Åtgärdsprogram för hotade arter på asp i Norrland. Arten är dessutom upptagen som s k Annex II art i det Europeiska naturskydds nätverket Natura 2000, vilket innebär att Sverige anses ha ett internationellt ansvar för bevarandet av arten. Aspbarkgnagaren lever i barken på nydöda, solexponerade aspar, företrädesvis i sydsluttningar i gamla brännemiljöer. Arten är enbart känd från Sverige och Finland i hela världen. I Sverige är den känd från norra Uppland till Norrbotten, men med stora luckor i utbredningen. Aspbarkgnagaren anses ha minskat starkt på grund av uteblivna bränder, intensifierat skogsbruk och högt älgbetetryck. Inventeringens enda fynd av aspbarkgnagaren gjordes på en nyligen knäckt asp inne i ett tallskogsbestånd. Fyndet innebär att den största luckan i artens kända svenska utbredning nu täpps till. Arten var förut närmast tagen i mellersta Jämtland och i södra Norrbotten.

Steklar (Hymenoptera)

Vanligast var rovsteklen *Passaloecus eremita*, av vilken fångades totalt 51 ex.

Dipogon vechti (Pompilidae) VU

Totalt 8 ad Vitberget: 1 ♂ + 1 ♀ F20, 1 ♀ F22, 3 ♂♂ F23, 1 ♀ + 1 ♂ F25. En rätt stor, svart vägstekel som lagrar byten i gångar gjorda av långhorningslarver i ved, huvudsakligen tall. Utnyttjar även gamla bon av solitärbin/getingar som larvkammare. Arten har ofta hittats i områden med förekomst av reliktböcksangripna tallar. Samtliga fällfynd härrör här från aspar, men alla ligger i eller i anslutning till äldre tallbestånd där det även förekommer reliktböcksangripna tallar.

Tvåvingar (Diptera)

Aulacigaster pappi Kassebeer, 2001 (Aulacigastridae)

1 ♀ Norr-Korbeberget F13. *A. pappi* har nyligen skilts ut som egen art från almsavflugan, *A. leucopeza*, vilken länge troddes vara den enda europeiska arten i familjen Aulacigastridae. Sedan 1997 har två nya arter beskrivits, vilka båda har visat sig vitt spridda i Europa. Då finländska dipterologer under de senaste åren på nytt granskat material som tidigare blivit bestämt till *A. leucopeza* har det visat sig att *A. pappi* är den vanligare arten och går betydligt längre norrut än *A. leucopeza*. Båda arterna förekommer dock i Finland och de nordligaste fynden av *A. leucopeza* är gjorda i höjd med Örnsköldsvik. Då denna *Aulacigaster*-hona i påträffades i en fälla från ett norrländskt granitberg väcktes misstanken om att det kunde röra sig om *A. pappi*, vilket också visade sig stämma. Detta utgör det första fyndet för Sverige men har såsom sådant publicerats i en separat artikel (Nilsson-Örtman, under tryckning).

Chalcosyrphus valgus – rödbent mulmblomflugan (Syrphidae)

En ad ♂ Lappkläpparna insamlad 20/7 2009 på en asp kvarlämnad på hygge. Sparsam art knuten till grova gamla lövträd, i norra Sverige företrädesvis asp. Arten förekommer i lövträdsrika miljöer över större delen av landet men är aldrig särskilt talrik.

Chyliza annulipes (Psilidae)

Ny art för Västerbotten!

1♂, 1♀ Vitberget F20. En förmodligen ganska vanlig rotflugan, men sällan rapporterad från Norrland. En av arterna i släktet vars larver lever i kambiet på träd.

C. annulipes lägger huvudsakligen ägg i befintliga barkskador på tall (Lyneborg 1987), på vilka de kan orsaka omfattande vävnadsdöd. Kambielevande *Chyliza*-arter tycks i hög grad vara monofaga. Övriga arter i släktet lever som minerare i rot- eller stamdelar av olika växter.

***Clusiodes albimanus* (Clusiidae)**

Ny art för Västerbotten!

1 ♂ Sör-Blankberget F40, 1 ♀ Sör-Blankberget F41. Arten är helt knuten till lövträd (Roháček 1995). I södra Sverige är det den oftast samlade *Clusiodes*-arten men i Norrland är den mycket mera sällan påträffad än exempelvis den typiskt nordliga arten *C. geomyzinus*. I Norge har arten en sydlig utbredning (Greve 2005) – förmodligen är *C. albimanus* relativt ovanlig i norra Sverige och kan ha indikatorvärde.

***Clusiodes apicalis* (Clusiidae)**

Ny art för Västerbotten!

1♂ Stornabben F15, 1 ♂ Stornabben F14, 1♂ Åbränna F23, 1♀ Åbränna F32, 1♀ Norr-Korbeberget F10, 1♀ Norr-Korbeberget F09. Arten har en tydligt nordlig utbredning i Europa med många fynd från Norge och Finland (Lonsdale & Marshall 2007), men få fynd från södra Sverige. Från Norrland saknas fynd nästan helt, men den är förmodligen relativt vanlig i lövrika miljöer här. I Skottland har den kläckts från ruttnande kambievävnad av björk och asp (Rotheray m fl 2001), vilket passar väl in med dessa fynd. En mycket liten hona från Vitberget F26, med en kroppslängd på knappt 3 mm, hör förmodligen till denna art.

***Clusiodes caledonicus* (Clusiidae)**

Ny art för Västerbotten!

1 ♂ Lappkläpparna F29, 2 ♀♀ Lappkläpparna F30. Arten är en av de ovanligare arterna i släktet i Norge (Greve 2005). Den är dock förmodligen inte någon aspart, då larver av arten i Skottland har kläckts i tämligen stora antal från ruttnande kambievävnad av tall (Rotheray m fl 2001).

***Ferdinandea ruficornis* – ekguldblomflugan (Syrphidae) NT**

Ny art för Lycksele lappmark och troligen även ny för Norrland!

2 ad ♀♀ Vitberget F20. Ekguldblomflugan är en vedlevande blomfluga som tidigare i Sverige enbart tagits i anslutning till gamla grova ekar med döda toppar och grenar. Arten är påträffad lokalt från Skåne till Uppland. Från andra länder finns rapporter om att arten även är funnen på asp och andra lövträd. Ett gammalt, osäkert fynd ska även finnas från Lule lappmark (som funnits noterat i tidigare versioner av landskapskatalogen för blomflugor, men som utgått ur den senaste versionen). Indikationer finns även på att arten kan ha en koppling till angrepp av vanlig träfjäril (*Cossus cossus*). På Vitberget togs flugan på en mycket gammal levande asp med omfattande barkskador och misstänkta angrepp av mindre träfjäril (*Lamellocossus terebra*; fältbestämning av Pär Eriksson, Upplandsstiftelsen), en ovanlig och rödlistad släkting till vanlig träfjäril som enbart angriper grov solexponerad asp. Vårt fynd visar att arten även förekommer utanför ekens utbredningsområde i Sverige. Troligen kan den i norra Sverige vara knuten till grova solbelysta aspar, eventuellt sådana som specifikt är angripna av olika arter av träfjärilar.

Homoneura lamellata (Lauxaniidae)

Ny art för Sverige och Västerbotten!

1 ♀ Vitberget F27. *H. lamellata* rapporteras här för första gången från Sverige. Arten är sedan tidigare känd från Finland, nordöstra Ryssland, Estland, Polen, Tjeckien och Österrike och utgör en av få arter i släktet som tycks knutna till boreal-nemorala skogar. Artens biologi är inte närmare känd, men de flesta av familjens arter lever som nedbrytare och ibland som bladminerare.

Palloptera (Toxoneura) venusta (Pallopteridae)

Förmodligen ny för Västerbotten.

1 ♂ Sör-Blankberget F41, 1 ♀ Åbränna F33. Detta är en boreomontan art som utöver Nordeuropa påträffas i bergsområden i Central- och Sydeuropa (Barták m fl 2009). Hugo Andersson (1990) rapporterade fynd av arten från Sk, Sm och Lu och beskrev den som en sällsynt art som förmodligen är knuten till asp, en uppgift jag tyvärr inte lyckats styrka. Undersläktet *Toxoneura* utgörs av arter vars larver lever under barken av olika träd där de prederar på barkborrar, varför de allmänt anses vara "nyttiga" djur (Merz 1998).

Periscelis nigra Zetterstedt (Periscelididae)

Ny för Norrland och Västerbotten!

1 ♀ Norr-Korbeberget F13 (Figur 3). *P. nigra* var tidigare EN på rödlistan men har nyligen omklassificerats som LC. Sedan tidigare är den endast rapporterad från Skåne, men Mikael Sörensson har meddelat fynd av arten från både Småland och ett aspdominerat område vid Lövliden i Västerbotten 1999 (M.Sörensson i brev). Från övriga världen är den känd från NV Ryssland, Finland, Tyskland, Ungern och

England, men den anses överallt vara sällsynt. Larven lever utanpå barken i savflöden på lövträd och föredrar sådana som uppstått vid grenbrott eller frostsprickor i skuggiga lägen (Mathis & Papp 1998). Att arten nu även blivit funnen i norra Sverige och här av allt att döma är knuten till savande aspar är minst sagt anmärkningsvärt. Artbestämningen är kontrollerad av Dr. Laszlo Papp i Ungern.

Platycheirus ambiguus – vårfotblomfluga (Syrphidae)

Ny art för Lycksele lappmark!

1 ad ♀ Vitberget F23. En relativt vanlig blomfluga som förekommer i stora delar av

Figur 3. Honan av den sällsynta och karismatiska savflugan *Periscelis nigra* från Norr-Korbeberget F13, en art som här rapporteras för första gången från Norrland. Tidigare är arten endast rapporterad från Skåne. I samma fällprov hittades även savflugan *Aulacigaster pappi*, som tidigare inte varit känd från landet!

landet, men som tidigare inte rapporterats från Lycksele lappmark.

Strongylophthalmyia ustulata (Strongylophthalmyiidae)

Ny art för Västerbotten!

1♀ Sörblankberget F30. *S. ustulata* påträffas oftast i fuktiga miljöer, gärna längs något mindre vattendrag. I Finland har den ofta hävats från hägg, *Prunus padus*. Larverna lever under barken på lövträd och från Skottland har arten kläckts tre gånger, samtliga från ruttnande kambievävnad på asp. I Finland anses arten inte vara någon egentlig aspspecialist (J. Kahanpää i brev), vilket däremot den andra europeiska arten i familjen, *S. pictipes*, är. Den senare arten är mycket sällsynt och är bara känd från Finland och ryska Karelen, i samtliga fall på gamla aspar. Tyvärr hittade vi den inte den här gången, men jakten fortsätter! Tidigare finns äldre norrländska fynd av *S. ustulata* från Hä och Jä, samt mer talrika fynd från södra Sverige.

Fjärilar (Lepidoptera)

Scardia boletella – jättesvampmal (Tineidae) NT

Ny art för Västerbotten!

Ett flertal kläckhål av arten hittades i en grov björkhögstubbe med anmärkningsvärt stora exemplar av fnöskticka i Norr-Korbebergets sydvästslutning. Jättesvampmalen lever i rötade stammar av främst björk, ofta angripna av fnöskticka eller björkticka. Arten är mycket lokal och anses ha starkt begränsad spridningsförmåga. Förekomsten av arten på Norr-Korbeberget är den hittills nordligaste kända lokalen i landet.

Diskussion

Denna artikel kan endast sägas utgöra ett första försök att motverka den kunskapsbrist som råder kring insekter som är knutna till lövträd i nordsvenska skogar (Jonsell m fl 1998). Om inte annat så belyser resultatet av vår begränsade undersökning (två nya arter för landet, fynd av nitton NT-arter och en VU-art samt femton nya landskapsfynd - varav två rörande arter, vilka förmodats ha en sydlig utbredning, men som här rapporteras som nya för Norrland) på ett tydligt sätt denna kunskapsbrist. Den biologiska mångfalden i asp- och björkrika miljöer är definitivt underskattad och förtjänar betydligt mycket mer uppmärksamhet än den hittills förlänats. Säkert är att den biologiska norrlandsgränsen inte är riktigt så skarp som man kan tro utifrån befintliga fynduppgifter. Då de undersökta områdena blivit noga utvalda med hänseende till substrattillgång och lång kontinuitet av lövträd så motsäger våra resultat på intet sätt bilden av hur viktiga dessa faktorer är för många sällsynta och hotade arters fortbestånd.

En titt på skandinaviska rödlistor visar att det största antalet skogsinsekter som bedöms vara hotade återfinns på gran, följt av tall och först på tredje plats asp (Jonsell m fl 1998; Tikkanen m fl 2006). Om vi däremot ser till de arter som bedöms som akut hotade (CR) så finner vi asp allra högst upp på listan. Detta förhållande har förmodats spegla dels att aspen under förhistorisk tid spelat en nyckelroll i nordliga skogsekosystem och dels att den i historisk tid i högre grad än andra skogsträd blivit tillbakatryckt och fragmenterad. Det kan därför vara på sin plats med en utblick över aspens historia på den skandinaviska

halvön och dess roll som resurs för vedlevande insekter.

Aspen var en av de träarter som först koloniserade Norden efter den senaste nedisningen och täckte stora ytor under tidig stenålder. I släptåg till denna invandring följde ett stort antal fjärilar, skalbaggar, steklar och flugor. Somliga av dessa var och är helt specialiserade på asp, medan somliga kan leva på ett flertal träarter bara dessa uppvisar lämpliga mikrohabitat (såsom det näringsrika kambiet, innerbarken i olika nedbrytningsstadier, sockerrika savflöden, mossbevuxna, fuktiga stambaser, mer eller mindre vattenfyllda trädhål, etc.). Förutom att asp under långa tidsperioder alltså varit den huvudsakliga lövträdsart som kunnat erbjuda dessa livsmiljöer i nordliga områden, så tycks arten även ha benägenhet att uppvisa flera av dessa mikrohabitat i ovanligt hög grad (Speight 1989), vilket säkert bidragit till dess viktiga roll som bärare av biologisk mångfald. Till exempel bildar kambielagret hos aspar ofta en särskilt tjock, svart oljig massa under barken, där ett stort antal arters larver utvecklas.

När tall och gran så småningom etablerade sig trängdes aspen alltmer undan och rikligare förekomster fanns främst under kortare perioder i tidiga successionsstadier. Aspens mjuka ved och höga mottaglighet för stamröta gör också att enstaka aspar sällan blir mer än 200 år gamla, varför aspbestånd med lång kontinuitet förmodligen alltid varit relativt sällsynta och isolerade under perioden sedan tall och gran etablerat sig. Men i modern tid så har aspens mjuka ved bidragit till att den haft ett lågt

anseende bland skogsägare, vilket lett till att dess etablering aktivt motarbetats. Dessutom tycks den naturliga asprekryteringen i många områden blivit kraftigt försämrad i sen tid, bland annat på grund av ett starkt betestryck av älg (Kouki m fl 2004). Dessa förändringar har sannolikt påverkat populationsdynamiken hos den insektsfauna som lever på asp, och speglas av de många arterna som anses akut hotade. Som ett exempel på detta förhållande kan nämnas Siitonen & Martikainens (1994) studie av skalbaggsfaunan på ett standardiserat antal äldre aspar på finska respektive ryska delen av Karelen där man fann att man på den ryska sidan kunde, med relativt liten arbetsinsats, finna ett flertal arter som sedan länge varit helt försvunna ur den finska faunan. Den betydligt högre tätheten av äldre aspar på den ryska sidan antogs vara den viktigaste orsaken till detta. Författarna tolkar detta som att det finns en kritisk gräns för hur låg tätheten av lämpliga träd kan vara, och hur långt det kan vara mellan rikare förekomster av dem, under vilken många arters långsiktiga överlevnad är i fara.

Sedan 1990-talet lämnas asp i allt högre grad kvar på hyggen och dessa tycks till stor del kunna behålla många av de insektsarter som präglar äldre aspbestånd (Martikainen 2001, Jonsell m fl 1998) och aspen återkoloniserar nu i stor utsträckning marker som är under igenväxning. Med en bättre kunskap om de arter som förekommer i asprika miljöer idag, vilket denna artikel hoppas kunna bidra till, har vi lättare att i framtiden kunna utvärdera effekterna av denna positiva utveckling.

Citerad litteratur

- Andersson, H. 1990:** De svenska prickflugorna (Diptera, Pallopteridae), med typdesigneringar och nya synonymer. *Ent. Tidskr.* 111: 123-131.
- Barták, M., Roháček, J. & Heřman, P. 2009:** New records of Pallopteridae (Diptera) from the Czech republic. *Folia faunistica Slovaca* 14(4): 37.
- Garpebring, A. 2009:** Aspbarkgnagare funnen i Västerbottens län. *Skörvnöpparn* 1: 39.
- Greve, L. 2005:** Atlas of the Clusiidae (Diptera) in Norway. *Insecta Norvegiae* 7: 1-27.
- Jonsell, M., Weslien, J. & Ehnström, B. 1998:** Substrate requirements of red-listed saproxylic invertebrates in Sweden. *Biodiversity and Conservation* 7(6): 749-764.
- Kouki, J., Arnold, K. & Martikainen, P. 2004:** Long-term persistence of aspen - a key host for many threatened species - is endangered in old-growth conservation areas in Finland. *Journal for Nature Conservation* 12(1): 41-52.
- Lyneborg, L. 1987:** On the life history of *Chyliza annulipes* Macquart, 1835 (Diptera: Psilidae). *Entomologiske Meddelelser* 55: 27-29.
- Mathis, W.N. & Papp, L. 1998:** Family Periscelididae. – I: Papp, L. & Darvas, B. (red.) *Contributions to a manual of Palaearctic Diptera*. Vol. 3: 285-294. Budapest.
- Merz, B. 1998:** Pallopteridae. – I: Papp, L. & Darvas, B. (red.) *Contributions to a Manual of Palaearctic Diptera*. Vol. 3: 201-210. Budapest.
- Nilsson-Örtman, V.,** under tryckning. Första fynden i Sverige av den förbisedda savflugan *Aulacigaster pappi* (Kassebeer 2001) (Diptera: Aulacigastridae). *Ent. Tidskr.*
- Roháček, J. 1995:** Clusiidae (Diptera) of the Czech and Slovak Republics: Faunistics and notes on biology and behaviour. *Ěasopis Slezského zemského Muzea* (A) 44: 123-140.
- Rotheray, G.E., Hancock, G., Hewitt, S., Horsfield, D., MacGowan, I., Robertson, D. & Watt, K. 2001:** The biodiversity and conservation of saproxylic Diptera in Scotland. *Journal of Insect Conservation* 5(2): 77-85.
- Siitonen, J. & Martikainen, P. 1994:** Occurrence of rare and threatened insects living on decaying *Populus tremula*: A comparison between Finnish and Russian Karelia. *Scandinavian Journal of Forest Research* 9(1): 185.
- Speight, M.C. 1989:** *Saproxylic invertebrates and their conservation*. Council of Europe, Strasbourg.
- Tikkanen, O., Martikainen, P., Hyvärinen, E., Junninen, K. & Kouki, J. 2006:** Red-listed boreal forest species of Finland: associations with forest structure, tree species, and decaying wood. *Annales Zoologici Fennici* 43: 373-383.

Författarnas adresser:

agarpebring@hotmail.com
 Kravattvägen 35, 904 40 Röbäck
 viktor.j.nilsson@gmail.com
 Storgatan 7A, 903 20 Umeå

